

A VIGILIA GALÉRIÁJA

KONDOR BÉLA PÁLYAKEZDÉSE

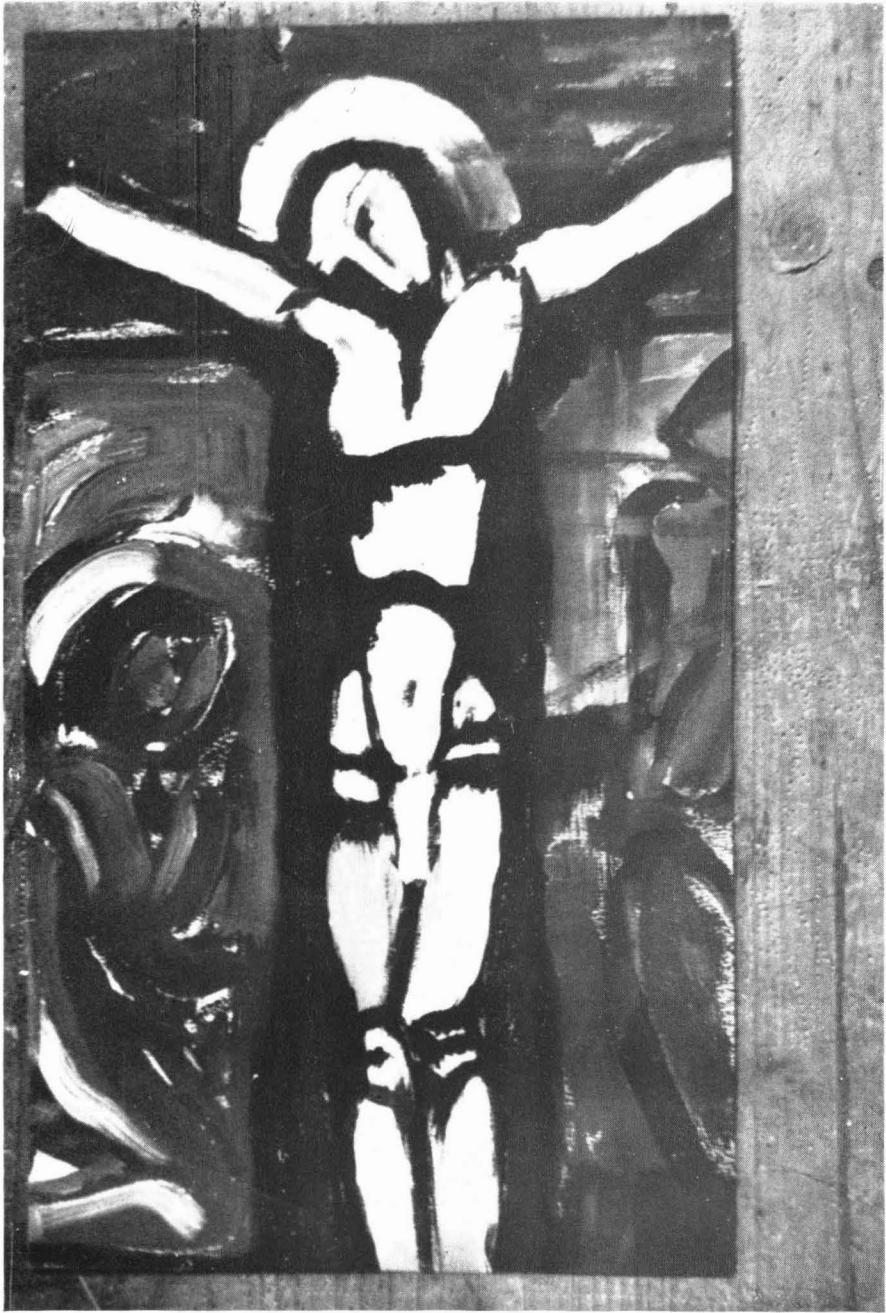
1945 tavaszán a pesti Bulyovszky utcai romos, ablaktalan Kemény Zsigmond gimnázium negyedik osztályában új fiú jelent meg, szülei akkor költöztek Angyalföldre, a Gyöngyösi útra. Kondor Bélát azonban csak ősszel ismertem meg alaposabban, amikor a háborús károk okozta helyhiány miatt ideiglenesen egyesített osztályt újra szétválasztották. Az akkor alakuló reál tagozatra az új osztályfőnök, a nagy tudású és jó pedagógiai érzékű, de igen szigorú matematika és ábrázoló geometria tanár Neukomm Gyula csak húsz tanulót vett fel — félelmetes híre miatt nem is volt sokkal több jelentkező. Ez a létszám is hamarosan tizenhétre apadt. A negyvenes évek végének pezsgő szellemi élete ebben a valóban válogatott osztályban erősen éreztette hatását, a kamasz fiúk tudományos, művészeti és politikai vitáiba sokszor a tanárok is bekapcsolódtak, a magyar, történelem és művészettörténet órák közül nem egy telt el így, aminek legfeljebb a tanterv, semmiképpen sem a diákok látták a kárát.

Kondor Béla — Béluska — nem volt „csodagyerek”. Kezdetben a gyenge közepes, majd a jó közepes tanulók között foglalt helyet. Az osztály élénk szellemi életébe sem tudott még eleinte aktívan bekapcsolódni, fékezően hatott talán az otthoni tisztas kispolgári környezet is. Nem emlékszem, hogy — tehetségén kívül — mi volt az első indíték a képzőművészet iránti érdeklődésének felkeltésében. de feltétlenül nagy hatást tett rá Györgyi György, kiváló művészettörténet tanárunk. Rajzoktatás sajnos már akkor sem volt a felső osztályokban, de a heti egy mű-

vészettörténeti órán hozzáértéssel és szeretettel, mindig a kor egy-egy jellemző alkotásához kapcsolódva tudott megismertetni velünk annyit, amennyi elég a meginduláshoz az egyéni, alapos ismeret megszerzésének útján. A gyakorlati oktatást néhányan a romos szertárból összeszedett mértani testek rajzolgatásával pótoltuk, pusztá magán-szorgalomból. Kondor térérzéke itt kezdett megnyilatkozni. Erre mutatott az is, hogy a közepes tanuló ábrázoló geometriából — a reál tagozaton latin helyett elsősorban ezt tanultuk — mindig a jók közé tartozott.

Már a hetedik osztály padjait kopattuk, amikor Béluska komolyan kezdett rajzolni és festeni. Addigra az én elsősorban természettudományos érdeklődésem is lankadt, és kamaszos agnoszticizmusba fulladt, viszont akkor kezdtem igazán megismerni a művészet világát. A klasszikus zenéért és a modern festészetért lelkesedtem, az impresszionistákat és a kubistákat csodáltam. Ez volt az az időszak, amikor Béluskával közel kerültünk egymáshoz, és évekig — úgy érzem — a legjobb barátok voltunk. Őbenne a tehetség nyilvánozott, viszont én akkor még — szerencsésebb körülményeimnél fogva — tárgyi tudásban, művészetszemléletben, kritikában adni tudtam neki. Béluska ezt nagyon bőkezűen honorálta: kezdeti időszakának csaknem minden termését nekem adta.

Visszatérve Kondor fejlődésére, az együtt tanulmányozott igen szerény választékú, de neki mégis sokat jelentő művészeti könyvek, reprodukciók, néhány múzeum- és tárlatlátogatás mély élményt jelentettek számára. Az első ihletet — úgy emlékszem — későbbi mestere, Kmetty képei adták. Nagyobb csendélet-sorozat született néhány hét alatt. Az elsón még talán redisz-tollal húzta meg a kontúrokat, és egy redőzött asztalterítővel olyan feladat elé állította magát, amellyel nem tudott megbirkózni. A fejlődés azonban ugrásszerű volt. A bemutatott temperaképek már témaválasztása is „kondori”. A könyvre csapott bakancs, a vasaló és a kávéfőzőedény együttese ugyancsak messze esik a polgári csendéletek világától. A formák összefogot-

*Kondor Béla: Krisztus a kereszten
(Rouault után szabadon)*

Kondor Béla: Akasztottak balladája

tak, az erőteljes kontúrok a geometrikus térfelfogás kifejezői. Ez a látásmód talán még jobban kifejeződik egy későbbi képen, ahol cserépköcsögöt, poharat és egy igen nehéz témát, egy papírzacskót festett meg valóban bravúrosan, mintegy előrevetve az érett Kondor sokat csodált, virtuóz rajztudását. (Meg kell jegyeznem, művészettörténet tanárunk mondta egyszer, hogy talán legnehezebb egy összegyűrt papírt jól megrajzolni!) A kép hátoldalán Cézanne „Vörösmellényes fiú” című képéről olvashatunk lelkendező sorokat (többek között: „Én azt hiszem, hogy ez a legabsztraktabb kubizmus”), ami arra mutat, hogy több oldalról szívta magába a hatásokat, mindig kiválasztva azokat, amelyek egyéniségéhez illettek. Nem volt arra sem szükség, hogy a hatás önmagában különösen színvonalas legyen. Magam is rajzolgattam kezdetleges tudásommal absztrakt ábrákat, amelyeket ő nagy figyelemmel nézett meg. Majd néhány nap múlva elkezdett ő is hasonlóját, csak mérhetetlenül jobbakat rajzolni. Ennek egyik bemutatott példája, egy színes ceruza kompozíció, már az érett Kondor világát csillantja meg.

Az univerzális művész is hamarosan megnyilatkozott. Az „Akasztottak balladája” az irodalmi élményt jelzi, de saját költői próbálkozásai is feltűntek. Sajnos ezekből csak egy önmagában semmitmondó kis töredék maradt, egyik rajzának hátoldalán. Egyébként is érdemes alaposan szemügyre venni már ezeket a fiatalkori képeit is. Egyik rajzának sarkában például miniatűr arcképét fedezhetjük fel, Cyrano módjára hangsúlyozott elálló füllel (valószínűleg ez az első „Valaki önarcképe”). „Zene, szenzáció” feliratú absztrakt rajzának hátoldalán viszont többek közt kottatöredékek láthatók. Sokat hallgattunk együtt lemezeket. Mindig feszülten figyelt, de ritkán nyilatkozott róla. Általában — talán az osztályunkban eléggé elterjedt nagyképűség ellenhatásaként — szerette teljesen műveletlennek mutatni magát. Jól ismert, felszínesen ítéve nyers modora már akkor kialakult. Pedig ebben az időben már nem sok választotta el őt attól, hogy mindnyájunkat túlszárnyaljon. Egyszer kö-

zös barátunkkal mentem hozzá. Éppen a zongoránál ült, és nem hallotta, hogy belépünk a szobába. Abban az időben nálunk még nem volt divat a klasszikus zeneszerzőket „modernizálni”. Béluska mégis — zenét sohasem tanult — valamilyen Bachba oltott, nagyon szép modern zenét játszott, nyilván saját improvizációját. Sajnos, néhány ütem után észrevett minket, zavartan lecsapta a pianó fedelét, és sem akkor, sem máskor nem volt hajlandó előttünk játszani, bárhogy kéreltük.

Béluska tizenhét-tizennyolc éves korában már mélyen gondolkodó ember volt, ha ezt több-kevesebb sikerrel tarkargatta is. Az akkor még kötelező hittanórák, lelkigyakorlatok — bár ilyen téren is átlagon felül kaptunk az iskolában — nem hiszem, hogy túlzottan mély nyomot hagytak volna benne, de látszólag semmit sem kímélő szókimondásával legfeljebb a vaskalapos egyháziakat sértette, sohasem a hit lényegét. Egyszer később, mikor már a Főiskolára járt, négysemközti elpanaszolta életének sok baját. Mikor vizsgaszatni próbáltam, így szólt:

— A hit, az nagyon komoly dolog. Én sajnos nem tudok hinni. De (és ezt már biztosan csak elkeseredésében mondta) a gonosz lélekben igen. Azt szinte nem is hiszem, hanem tapasztalom.

(Úgy emlékszem, ugyanakkor tette azt a kijelentést is, hogy minden igazi művészet realista — és akkor akarták őt kizárni a Főiskoláról, éppen azért, mert a realizmust kérték tőle számon. Csakhogy Kondor — és minden igazi művész — realizmusa nem fér bele skatulyákba.)

A csírájában levő hit és az igazi realizmus szép megnyilatkozása 1949-ben, az érettségi előtt festett, első Krisztus-képe. (Hátoldalán a felirat: „Rouault után szabadon, fekete reprodukcióról”. Úgy érzem, hogy az előkép szuverén felhasználása nem von le értékéből, hiszen Rouault szinte egész életén végigkísérte.) Gondolom, hogy aki ilyet tud festeni, és saját szavai szerint „nem tud hinni”, nem lehet messze Istén országától.

GILYÉN NÁNDOR